

**Dr.
Mustafa AKBEL**

akbel444@hotmail.com.tr

Eser Geçmişi: 18-02-2017 / 19-04-2017

DOI: 10.21551/jhf.292828

Osmanlı Başkentinde Kölelerin Durumu Ve Azatları: Galata Örneği (1718-1730)

*The Freedoms And Status Of Slaves In The Ottoman Capital:
Examples Of Galata (1718-1730)*

ÖZET

Köle, hukuk açısından bir şahıs değil, mal sayılan ve hürriyetinden mahrum olan kimsedir. Kölelik tarih içerisinde yer alan toplumların çoğunda bulunduğu gibi, Osmanlı devleti içerisinde de yer edinmiştir. Osmanlı toplumunda ekonomik gücü olan herkes köle satın almakta ve çeşitli işlerde istihdam etmekteydi. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde kölelerin durumlarına bir örnek teşkil eden Osmanlı başkentinin üç büyük kazasında biri olan Galata'da kölelerin durumları ve azatları üzerinde durulmuştur. Araştırmada, mahkeme kayıtlarına konu olan dava kayıtlarına göre köle ve cariyelerin efendi ile ilişkisi, alım-satımları, milliyetleri ve azatları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, İstanbul, Galata, Köle, Azat.

ABSTRACT

The Slavery, is not a person legally, but is deprived of freedom of and goods counted. The slavery found in most of the communities located within the deadline and it has appeared in the Ottoman Empire. In the Ottoman society, everybody who was economically powerful bought slaves and employed them in various jobs. In this study, focused on state and freeing of the slave one of three major accidents in the Ottoman capital, in Galata, the status of the slave of exemplary in the Ottoman Empire. In this research, was evaluated in purchase and sale, nation and freedoms, the relationship between master of slaves and concubines in according subject to case records to the court records.

Keywords: Ottoman, İstanbul, Galata, Slavery, Freedom.

GİRİŞ

“Venedik’ten Napoliye gidiyorduk Türk Gemileri Yolumuzu kesti. Biz topu topu üç gemiydik, onların ise sisin içinden çıkan kadirgalarının arkası gelmiyordu bir türlü. Gemimizde bir anda korku ve telâş başladı; çoğunluğu Türk Mağripli olan kürekçilerimiz sevinç çığlıkları atıyordu; sinirlerimiz bozuldu. Gemimiz burnunu öteki iki gemi gibi, karaya, batıya çevirdi, ama öteki gemiler gibi hızlanamadık biz. Esir düşerse cezalandırılmaktan korkan kaptanımız kürek kölelerini şiddetle kırbaçlatmak için bir türlü emir vermiyordu. Sonraları, bütün hayatımın kaptanın bu korkaklığı yüzünden değiştiğini çok düşündüm....”¹ Orhan Pamuk’un romanın girişinde betimlemiş olduğu bu esir düşme hikâyesi aslında köleliğin yaygın hikâyelerinden biriydi.² Bir şekilde esir düşüp köle haline gelen insanların hikâyesi aynı olsa da yaşantılarının devamı veya bitişleri aynı olmaya biliyordu. Şanslı olanları iyi bir efendi tarafından alınıp belli bir müddet yanlarında kaldıktan sonra azat edilmekte ve yine kimi bir şekilde kaçarak hayatını kurtarabilmekteydi. Bunlar gibi talihleri yaver gitmeyenler ise, hayatlarının sonuna kadar bir efendiye bağlı yaşamakta veya bir eşya gibi sürekli el değiştirilerek efendilerine hizmet etmekteydiler.

Mahkeme kayıtlarından yola çıkarak yapılan bu çalışma, aslında kölelerin seslerinin mahkemeye yansıyabildiği veya yansıtılabildiği kadarı ile ele alınmıştır. Çünkü Osmanlı devletinde kölelik ile alakalı olarak belli anlatımlar yok denecek kadar azdır.³ Bu sebeple şer’iyye sicilleri bu araştırmalar için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.⁴ Meselenin aydınlatılabilmesi amacıyla, Galata şer’iyye sicillerinden 1718-1731 yılları arası kayıtlarını içeren defterler, 242.numaradan itibaren 272. numaraya kadar kölelik terminolojisi açısından taranmıştır. Çalışma hüccet kayıtlarına dayandığı için kölelik ve cariyelik ile ilgili tereke kayıtları araştırma sınırlarının dışında tutulmuştur. Öncelikli olarak çalışma Osmanlı başkentindeki üç önemli kazadan biri olan Galata Mahkeme kayıtlarına dayanmaktadır. Bunun dışında döneme ait arşiv kayıtları, kronik ve konu üzerine yapılan inceleme eserlerden faydalanılmıştır. Bu kayıtların değerlendirilmesinde öncelikli olarak titiz davranılmış ve genel yorumlardan kaçınılmıştır. Mahkeme kayıtlarının ve resmi belgelere dayanmış olan çalışmanın tamamen gerçekleri yansıttığını iddia etmek, yanlış olacaktır. Bu kayıtlar belli bir süzgeçten geçtikten sonra ortaya çıkan bilgilerdir.

Çalışma konusu olan Galata, İstanbul’un diğer semtlerinden hatta Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinden farklı olarak kendine özgü bir nüfus, etnik ve dini kimlikli bir yapıda olmuştur. Galata Kazası’nda gayrimüslimler, nüfusun neredeyse yarısını oluşturmaktaydı. Bu açıdan çalışmada gayrimüslimlerin köleler ile olan ilişkilerini değerlendirme imkânı bulunmaktadır. Burası aynı zamanda ilk dönemlerden itibaren seyyahların ve tüccarların uğrak yerlerinden biri olmuştur. Bu durum canlı bir ticaret ağının bulunduğunu göstermektedir.

1 Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 11.

2 Örneklerinden biri, Brettenli Michael Heberer, *Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer’in Anıları 1585-1588*, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

3 Bu eserlerden biri, Hasan Ferit Ertuğ, “*Musahib-i Sani Hazret-i Şehr-Yari Nadir Ağa’nın Hatıratı-I*”, Toplumsal Tarih, S.49, Ekim 1998, s.7-15; Brettenli Michael Heberer, *Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer’in Anıları 1585-1588*, Çev., Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

4 Şer’iyye kayıtlarına göre yapılan bazı çalışmalar için bkz., Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev., Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005. İzzet Sak, *Konya’da Köleler (16. Yüzyılın Sonu- 17. yüzyıl)*, Osmanlı Araştırmaları, S.IX, İstanbul 1989, s.159-197. Nurcan Abacı, *Bursa Şehri’nde Osmanlı Hukuku’nun Uygulanması(17.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.181. İbrahim Ethem Çakır, “Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550- 1684”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.36, Konya 2014, s.201-216. İbrahim Ethem Çakır, *16. Yüzyılda Ayntab Şehri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

Değerlendirmeye alınan dönemde Osmanlı Devletinin durumuna bakıldığı zaman savaşlar, göç, ekonomik krizler ve özellikle kırsalda isyanlar ile çalkantıların yaşandığı bir dönemdi. Devlet kentte göçler ve sosyo-ekonomik sebeplerden ötürü kontrolü sağlamak için halk üzerinde ki baskısını artırmıştır.⁵ 18. yüzyıl ile birlikte Akdeniz’inde eski önemini kaybetmesi ve ticaret yollarındaki değişim Osmanlı devletini de büyük ölçüde etkilemiştir.⁶ Bu dönemin başlarında başlayan, ıslahatlar sınırlı bir değişimdi ve duraksamalı bir ilerleme kaydetmiştir. Bu yüzden 18. yüzyılda ıslahat hareketleri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Aynı zamanda, yenilikçilerin büyük çoğunluğu, elde ettikleri başarıların meyvesini toplayamadan bu teşebbüslerini hayatlarıyla ödemek zorunda kalmışlardır.⁷ Ele alınan dönemin kölelik ile doğrudan bir bağlantısı bulunmaktadır. Yapılan savaşlar, siyasi mücadeleler ve dönemin sosyo-ekonomik durumu; kölenin menşei, sahip olma durumu gibi faktörleri etkilemiştir.

Köleleştirme aslında kaldırılıncaya kadar evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸ Kölelik tarih içerisinde yer alan toplumların çoğunda bulunmuş ve 19. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Toplumların çoğunda olduğu gibi üç Semavi dine sahip olan toplumlarda da kölelik var olan uygulamalardan biri olmuştur.⁹ Köleliğin ortaya çıkmasında ev işleri ve çalışacak insan ihtiyacı önemli etkenlerden biri olmuştur. Köleler 15. yüzyıla kadar genel olarak tarım alanlarında çalıştırılmışlardır.¹⁰ Köle ticaretinde, 11. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa pazarı için Venedik kolonileri, Kıbrıs, daha sonra Girit ve Sicilya önemli merkezler olmuşlardır. Kölelik 10-13. yüzyıllar arasında Akdeniz medeniyetleri arasında bulunan Kıbrıs ve Girit adaları, Balkanlar, Karadeniz, Suriye, Filistin Venedik ve Cenevizliler arasında yeni bir ivme kazanmıştır. Kölelik bu dönemde yeniden tanımlanmış ve özellikle Slavlar tarafından geliştirilmiştir. 14. yüzyılda kölelerin çoğunluğu siyah kölelerden çok kuzeydoğu Avrupa, Balkan, Grek menşeli küçük Asya ve çoğu Müslüman kökenli kuzey Afrika’dan temin edilmiştir.¹¹ 15. yüzyılda Portekiz şeker üretimi için Atlantik’e açılmış ve köle ticaretini başlatmıştır. Lizbon ve Seviya adalarının bunda önemli bir etkinliklerinin olduğu gözlemlenmektedir.¹² Bu durum ile birlikte Ortaçağ Avrupa’sında olduğu gibi Atlantik’te de köle ticareti yayılmıştır.¹³ Kölelik Amerika’nın sömürge haline getirilmesi ile birlikte farklı bir boyut kazanmış ve köle ticareti bir endüstri haline gelmiştir. Kölelik, bu dönem ile birlikte Avrupa-Amerika’da tarım ve sanayide dinamo görevini üstlenmiştir.¹⁴

5 Zarinebaf, Fariba, *Crime and Punishment in Istanbul 1700–1800*, University Of California Press, California 2010. s.3.

6 Ayrıntılı bilgi bkz. Faruk Tabak, *Solan Akdeniz 1550-1870 Coğrafi –Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

7 Ariel Salzman, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Reime’i*, Çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.25 bkz., İlber Ortaylı, “Bir Kabuk Değiştirme Dönemi”, Yay. Haz: Mustafa Armağan, *İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 61-73., Devletin bu dönemde içerisinde bulunduğu yapı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., Rifaat Ali Abouel Haj, *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries*, New York Press, Albany 1991. Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e*, İmge Yayınları, Ankara 2007. Karen Barkey, *Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar*, Versus Kitap, İstanbul 2011.

8 Ahmed Akgündüz, *Tüm Yönleriyle Osmanlıda Harem*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 47.

9 Uluçay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s. 11.

10 Herbert S. Klein, *African Slavery in Latin America and the Caribbean*, Oxford University Press, New York 1986, s. 1-4.

11 Klein, *African Slavery in Latin...*, s. 8.

12 Klein, *African Slavery in Latin...*, s. 16.

13 Klein, *African Slavery in Latin...*, s. 10.

14 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., S. D. Smith, *Slavery, Family, and Gentry Capitalism in the British Atlantic The World of the Lascelles, 1648–1834*, Cambridge University Press, New York 2006. Watson, J. L. (ed.) *Asian and African Systems of Slavery*, Oxford 1980.

Köle, ekonomik olarak iyi durumda bulunanlar arasında temel bir ihtiyaç gibi görülmekteydi. Kölecilik, dinsel merhamet ve acıma konusundaki büyük harekete rağmen Akdeniz toplumunun bir gerçeği olmuştur.¹⁵ Kölenin sahibi tarafından kullanılması İslami hukuk içerisinde alınabilir, satılabilir, kiraya verilebilir, müstakil veya müşterek mülkiyete konu olabilirdi.¹⁶ Kölenin tanımına bakacak olursak; eski zaman muharebelerinde esir edilen veya bir şekilde ele geçirilip satın alınan erkeklere “köle”, kadınlara ise “cariye” denilmiştir.¹⁷ Osmanlı belgelerinde kölelik pek çok sözcükle ifade edilmekteydi. “Rıkkıyet, Rık, Rakik...” gibi isimlendirmeler bunlardan birkaçıydı.¹⁸

Osmanlı Devleti kurulduktan sonra kölelik Anadolu ve Balkanlardan genç gayrimüslimlerin devşirilmesi ile başlamıştır. Bunlara padişahın kulları anlamına gelen “gulamlar, kullar veya kapı kulları” denilmiştir.¹⁹ Bunlar yeteneklerine göre devlet kademelerinde yükselmişlerdir. Bunların içerisinde yetenekli olanlar Veziriazamlık görevine kadar yükselmişlerdir. Osmanlı'nın ilk dönemlerinde asker yapılmak amacıyla köleleştirilenler mevcut olmuştur.²⁰ Osmanlı ekonomik sosyal politik ve kültürel yaşamında kölelik çok önemli bir yere sahipti. Kırsalda ve Anadolu'da tarım işçisi olarak ise yok denecek kadar az köle çalıştırılmıştır. Osmanlıdaki kul ve harem sistemi ise köleliğin daha çok politik tarafını göstermektedir.²¹

Osmanlı klasik döneminde kölelik üzerine Halil İnalçık tarafından yapılan çalışmalarda köleliğin Osmanlı toplumsal ve ekonomik hayatındaki durumları değerlendirilmiştir. Bu çerçevede İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle Emeği* makalesinde²² ve *Ekonomik ve sosyal Tarihi* kitabında ise kölelerin kullanım yerleri üzerinde durmuştur.²³ Osmanlıda kölelik üzerine yapılan diğer çalışmalar ise daha çok kölenin kullanıldığı alanlar, kölenin menşei ve köleye sahip olma ile ilgili olmuştur.²⁴ Çalışmaların bir kısmı ise azad etme üzerinde durmuştur. Avrupa'da azad etme ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır.²⁵

15 Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, s.71.

16 Aydın, *Osmanlı Devletinde Hukuk ve Adalet...*,s.169

17 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.300-302. Mehmet Akif Aydın, “Köle”, DİA, Cilt 26, İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 237. İslamın ilk dönemlerinde kölelik ile ilgili bkz., Patricia Crone, *Slaves On Horses The Evolution Of The Islamic Polity*, Cambridge University Press, New York 1980.

18 Y. Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, Çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 10-11.

19 Ehud R. Toledano, *Suskun ve Yokmuşcasına, İslam Ortadoğusu'nda Kölelik Bağları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 22-23.

20 Madeline C. Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 101; Y. Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, Çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 15.

21 Ehud R. Toledano, “Representing the Slave's Body in Ottoman Society”, *Between Ancient And Modern*, s. 58-59.

22 Halil İnalçık, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle Emeği”, *Doğu Batı: Makaleler II*, Doğu Batı, Ankara 2009, s. 123-153.

23 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, I, ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 341.

24 İzzet Sak, “Şer'iyye Sicillerine göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17.ve 18. Yüzyıllar)”, Ph.D. Diss., Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992. İsmail Parlatur, “Türk Sosyal Hayatında Kölelik”, *Belleten*, 187 (1983), 805-829.

25 Brian J. Peterson, “Slave Emancipation, Trans-Local Social Processes and the Spread of Islam in French Colonial Buguni (Southern Mali), 1893-1914”, *The Journal of African History*, XLV/3 (2004), Cambridge University Press, pp. 421-444; Philip A. Igbafe, “Slavery and Emancipation in Benin, 1897-1945”, *The Journal of African History*, XVI/3 (1975), Cambridge University Press, pp. 409-429; Stefano Fenoaltea, *Slavery and Supervision in Comparative Perspective: A Model*, *The Journal Of Economic History* Volume Xliv September 1984 Number 3,

I.Köle-Efendi İlişkisi

Köleler, zorunlu ve oldukça güç yolculuklarından sonra yeni sahipleri ile tanışmış olurlardı. Köleler bilmedikleri veya oldukça zorlandıkları coğrafya da özellikle Amerika köleliğinde sahiplerinin insafına göre hayatlarını sürdürürlerdi.²⁶ Köle ile efendi arasında sınırlar zaten ilk günden itibaren çizilmeye başlar, daha doğrusu efendi bunu belirler ve bu doğrultuda devam ederdi. Köleler bu aradaki bağların kuvvetli olmaması durumunda ve hayatlarını devam ettirmelerinin zorlaştığı durumlarda kaçmaya çalışabilir veya efendinin kendisini başka birine satması için onu zorlayacak hareketlerde bulunabilirdi. Bu tür durumlar efendi ve köle arasındaki ilişkiyle bağlantılıydı. Bu ilişki hakkında bilgiler verecek önemli kaynaklardan biri mahkeme kayıtlarıdır. Bu çalışmada, köle efendi arasındaki ilişki mahkeme kayıtlarındaki örnekler ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlıda ise kölenin durumunu belirleyen temel etken şer'i hukuk olmuştur.²⁷ İslam hukukunu temel olarak Osmanlıda efendinin görevlerinden biri kölelerin bakımlarını ve ihtiyaçlarını karşılamaktır. Kölelere giydiklerinden giydirmek ve yediklerinden yedirmek önemli şiarlardan biriydi. Bu yapılmadığı durumlarda mahkemeye gidilmiş ve bazı şikâyetler olmuştur. Bunun her zaman böyle olduğunu söylemek hayalcilik olacaktır. Ancak buna bazı köleler muvaffak olabilmişlerdir. Galata Kuloğlu Mahallesi'nden Mustafa beşe b. Halil sahip olduğu acem asıllı cariyesi Zeynep maraz hastalığına düştüğünden dolayı bakıma muhtaç hale gelmiştir. Bunun karşılanması amacı ile mahkemeye başvurmuştur. Ancak nasıl bir karar verildiği ile ilgili olarak herhangi bir bilgi verilmemiştir.²⁸ Yine bir başka davada Osmanlı ülkesine gelmiş olan Lehli Hatima kendisinden kölesini giyindirmek için satın alınan kumaşların ücretinin ödenmesini istemiştir.²⁹

Şer'i hukuka göre kaçan kölenin yakalanıp sahibine geri verilmesi gerekirdi. Kaçak köle belgelerinde "abık" olarak geçmektedir.³⁰ Osmanlıda kölelerin kaçmaları sık rastlanılan durumlardan biri olmuştur. Bunlarla ilgili olarak devlet coğrafyasının pek çok yerinde tutulan mahkeme kayıtları önemli bir delil oluşturmaktadır.³¹ Firar etme olaylarından biri, Galata'da sakin olan Yusuf ağa b. Abdullah'ın cariyelerindendir. Yusuf Ağa Galata voyvodası Fahrü'l-kûran Ahmed Ağa'ya başvurarak cariyesinin bulunmasını istemiştir. Cariyesini ise şöyle tarif etmiştir: "uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü ve Rus asıllı Müslüman olmuş olan Espağı bt. Abdullah..." böyle tarif edilen cariyenin bir gün önce kaçtığı ve gelmemek için ayak dirediği belirtilmiştir.³² Yine Ahmed Ağa'ya aid zenci cariyelerden biri olan uzun boylu, açık kaşlı Müslüman Fatma bt. Abdullah firar etmiştir. Firar eden cariyeyi bulması amacı ile vekili Ahmed b. İbrahim vasıtası ile voyvodaya başvurmuştur. Cariyenin İstanbul'da bulunan İspirci isimli birinin denetimi altına girdiği tespit edilmiş ve efendisine dönmek konusunda ayak dirediği

pp.635-668.

26 18.yüzyılda Afrika'dan Amerika'ya getirilen yaklaşık 10-15 milyon içerisinde köleden 1-2 milyonu zorlu yol koşullarından hayatını kaybetmiştir. Herbert S. Klein, *African Slavery in Latin America and the Caribbean*, Oxford University Press, New York 1986, s. 140.

27 Şer'i hukuk ile ilgili bkz., Mehmet Akif Aydın, *Türk hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, 8.baskı, İstanbul 2010, s. 233-237. Halil İnalçık, Osmanlıda hukuk... , s. , Judith E. Tucker, *Women, Family, and Gender in Islamic Law*, Cambridge University Press 2008, s.33.

28 G.Ş.S., 270/87C.

29 BAO, AE.SAMD.II, 4/331.

30 Kaçak kölelerin tanımlaması ile ilgili bkz., 250/73D, 266/9A.

31 Kaçak köleler ile ilgili bkz., G.Ş.S., 266/47C.

32 G.Ş.S., 253/1D.

belirtmiştir. Bundan dolayı da cariyenin gelmediği her gün için 2 akçe vermesine karar verilmiştir.³³ Ahmed ağanın köleleri ile olan ilişkisinin pek iyi olmadığı gözlemlenmektedir. Cariyelerin firar etmesi kötü muamele, şiddet gibi sebeplerden kaynaklanıyor olabilir; ancak mahkeme kaydında bunun ile ilgili olarak herhangi bir bilgi verilmemiştir. Mahkeme kayıtlarında hâkimlerin toplumun önde gelen kişileri hakkında oldukça kapalı bir dil kullandıkları anlaşılmaktadır. Peirce, Ahlak Oyunları adlı eserinde Osmanlıda kadıların korumacı bir tutum ile davalarda ayrıntılara pek girmediklerini belirtmektedir.³⁴

Bir başka davada yine köle sahibi Ömer b. Abdullah Galata Voyvodasına şikâyetle bulunarak “orta boylu, açık kaşlı, siyah gözlü” Müslüman Hadice bt. Abdullah’ın bir gün önce kaçtığını ve gelmemek için ayak dirediğini belirtmektedir. Cariyenin ayak diremesi ve gelmek istememesi karşılaşılan durumlardan biri olmuştur. Cariye hiçbir şekilde zorla götürülmemiştir. Cariyeye ne gibi bir muamelenin yapıldığı ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.³⁵

Müslümanlar gibi gayrimüslimlerinde köle ve cariyeye edinebilme hakları bulunmaktaydı. Bu konudaki tek kural cariyeye veya kölenin Müslüman olmamasıydı. Galata nüfusunun önemli bir kısmının gayrimüslim olması dolayısıyla pek çoğunun köle ve cariyeye sahibi oldukları tespit edilmiştir. Mesela; Gürcü Nikol v. Yorgi orta boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü Rus köle Batet v. Covan isimli köleyi dört yüz kuruş karşılığında El-hac Ahmed Kapudan b. El-hac Davud’tan almıştır.³⁶ Gayrimüslimler tarafından alınan köle veya cariyelerin isimlerini genel olarak değiştirmedikleri görülmektedir. Müslüman cariyeye veya kölelerin gayrimüslimlere satılması durumunda devlet müdahalede bulunmaktaydı. Örneğin; Esirci İvaz isimli birinin gayrimüslimlere Müslüman cariyeye sattığı tespit edilmiştir. Bu konuda net bir tavır sergileyen devlet esirci İvaz’ın bundan men edilmesini buyurmuştur.³⁷ Cariyelerin pek çok hakkı olmasına rağmen bazen cinsel amaçlı kullandıkları görülmektedir. Bunlardan bazıları efendileri tarafından fuhuş’a dahi zorlanmıştır. Ancak bunların oldukça az olduğunu belirtmek gerekir.³⁸ Özellikle Rus, Gürcü, Çerkez ve Balkan menşeli cariyeler olmuştur. Müşteriler arasında Yeniçeriler, Denizciler Medrese öğrencileri ve diğerleri bekar odalarında kalanlar yer almıştır. Mesela; 1700 yılında Kasımpaşa’da bir imam ve öğrencileri buldukları evi fuhuş yapma yerine çevirmiştir. Bunu öğrenen bostancı başının baskını ile imam Anadolu Kalesi’ne hapsedilmiştir. Bu ilginç fuhuş olaylarından biridir. Çünkü bunu yapan toplumda dini hassasiyetleri ile hoş görülen bir imam ve öğrencileri olmuştur.³⁹

Köle ve efendi arasında güven her ikisi açısından önemli durumlardan biri olmuştur. Efendilerinden memnun olmayan köleler başka bir efendiye sığınma ve kaçma yolunu da bazı durumlarda seçebilmekteydiler. Bu olaylardan biri Eyüb Kazasına bağlı Çekmece-i Kebir nahiyesine bağlı Kalakartepe karyesinde mukim olan İsmail Ağa b. İbrahim’in evine gelmiş olan Luyizo veled-i Feraşerho isimli gayrimüslim Mora asıllı cariyesini ayarlayıp yanından kaçırmıştır. Bunun üzerine İsmail Ağa mahkemeye başvurarak beş yüz kuruş kıymetli

33 G.Ş.S., 267/76E.

34 Peirce, *Ahlak Oyunları...*, s.35.

35 G.Ş.S., 266/21D.

36 G.Ş.S., 244/43B.

37 BOA, Cevdet Belediye, Dosya No. 127, Gömlek No: 6350.

38 Mehrdad Kia, *Daily life in the Ottoman Empire*, The Greenwood Press, California 2011, s. 205.

39 Fariba Zarinebaf, *Crime and Punishment...*, 96-104.

cariyesinin bedelini Luyizo'nun vermesini istemiştir. Luyizo suçlamayı kabul edip cariyeyi Venedik Kilisesi'nde bulunan rahiplere teslim ettiğini itiraf etmiştir. Cariyenin bedeli olan beş yüz kuruşu vermeyi de kabul etmiştir. Davada Luyizo'nun neden İsmail Ağa'nın evine gidip üç gün kaldığı ile alakalı herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ticaret amacı ile mi gitmişti; yoksa İsmail Ağa ile bir arkadaşlığı mı vardı belli değil. Cariyeyi nasıl ayarttığıyla alakalı herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak belgeden anlaşılan, gayrimüslimin Müslüman birinin evinde kalacak kadar aralarında ilişkinin olduğudur. Luyizo'nun cariyeyi Venedik kilisesi rahiplerine teslim etmesinde dini kaygılar veya aynı dinden olmanın verdiği duygusallık etkili olmuş olabilir. Bunun dışında cariyeye ile aralarında nasıl bir ilişkinin olduğu ile alakalı bilgi olmamasından dolayı, cariyenin Luyizo'yu nasıl ayarttığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen ticaret ile uğraşan bu kişi cariyenin bedeli olan parayı da hemen vermeyi kabul etmiştir. Parayı vermeyi hemen kabul etmesi maddi olarak durumunun oldukça iyi olduğunu göstermektedir.⁴⁰ Kölenin kaçmasını teşvik etmek veya ona yardım etmek şer'i hukuka göre önemli suçlardan biri olmuştur. Bu davada cariyenin kaçmasını teşvik eden Luyizo'nun, cariyenin bedelini vermesi sonucunda serbest kalması hafif bir ceza ile kurtulduğunu göstermektedir.⁴¹

Devlet, İslam hukukunun dışında bir muamele olmadığı müddetçe köle ile efendi arasındaki ilişkiye çokta müdahalede bulunmamıştır. Ancak merkezi yerlerdeki uygunsuz ve kölenin toplum düzenini bozan hırsızlık, fuhuş gibi alanlarda kullanılmasından kaynaklı olarak müdahalede bulunmaktadır.⁴² Köleler bazı durumlarda efendilerinden dolayı suça karışmışlardır. Burada kölelerin efendilerinin iradesi üzerine hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Mesela; Tophane Sakabaşı Mahallesi'nde sakin olan Emine bt. İbrahim cariyeler ile birlikte evine gelen Meryem hanımı darp etmişlerdir. Meryem şikâyetçi olmuş; ancak mahkeme önünde ispatlayamadığından dolayı dava düşmüştür.⁴³ Daha ileri gidip suç işlemeleri için baskı yapanlar da bulunmaktadır. Bir başka olayda ise Esirci Bitli Ömer yanındaki cariyeleri gündüzleri bazı evlere ve hamamlara yollayarak eşya çaldırtmıştır. Bundan dolayı da Bursa'ya sürgün edilmiştir. Ancak Esirci Ömer orada durmayarak yeniden İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a döndükten sonra da yine aynı şekilde Arap cariyeye Ayşe ile hırsızlık işini devam ettirdiğinden dolayı Limni'ye sürgün edilmiştir.⁴⁴

Osmanlıda köleler efendilerinin izni ile evlenebilmekteydiler. Kölelerin evlenmelerinde efendileri yardım edebilir veya onları hürriyetine kavuşturabilirdi. Tophane Ebu'l-fasıl

40 “Havâss-ı Refî'a kazâsı muzâfâtından Çekmece-i kebîr nâhiyyesine tâbi' Kalakaratebe(?) nâm karye sâkinlerinden işbu râfi'ü'l-kitâb İsmâ'îl Ağa b. İbrâhîm nâm kimesne meclis-i şer'de, Luyizo veled-i Feraşerho nâm zimmî muvâcehesinde üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp, “Luyizo târih-i kitâbdan üç gün mukaddem zikr olunun Kalakaratebe karyesinde vâkı' sâkin olduğum menzilin den beş yüz guruş kıymetli Moraviyyetü'l-asl, ma'lûmü'l-evsâf Mariveze nâm câriye-i memlûkemi ayardub tagayyüb itmeğîn, sù'âl olunup takrîri tahrîr ve müceb-i şer 'îsi edâ olunmak matlûbumdur.” didikde gibbe's-sû'âl, merküm Luyizo cevâbında, “müdde'î-i mezbûr İsmâ'îl Ağa'nın karye-i mezbûrede vâkı' sâkin olduğum menzilin den ber-vech-i muharrer üç gün mukaddem Moraviyyetü'l-asl Mariveze nâm câriye-i memlûkesini ayardub Galata'da Venedikkinîfasında olan râhiblere teslîm eylediğini tâyî'an ikrâr ve i'tirâf” itmeğîn, mücebiyle câriye-i mezbûre mevcûd ise aynı, müstehlek ise ba'de'l-beyân kıymet-i şer'îsini müdde'î-i mezbûr İsmâ'îl Ağa'ya teslîme merküm Luyizo'ya tenbîh birle, mâ hüve'l-vâkı' bi'l-ibtiga ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sânî aşer min şehri Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene 1137” G.Ş.S., 259/22B.

41 Uriel Heyd, *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler*, Çev: Ferhat Koca, Ankara okulu Yayınları, Ankara 2002, s.57

42 . Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, Çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s.33.

43 G.Ş.S., 245/131B.

44 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Zabtiye, Dosya No.89, Gömlek No. 4444.

Mahallesi'nde mukim olan Mustafa beşe b. Mehmed cariyesi Saliha bt. Abdullah'ı 1001 akçe mehr-i müeccel ile nikâh eylemiştir. Bu durumda Saliha efendisi ile evlenmenin yanında özgürlüğüne de kavuşmuştur.⁴⁵

Efendileri ile anlaşabilen şanslı kölelere efendileri belli mallar veya haklar tanıyabiliyordu. Bunlar bu hakları verilmediğinde mahkemeye başvurarak haklarını elde etmeye çalışmışlardır. Galata'ya bağlı Fındıklı Pürtelâş Hasan Mahallesi sakinlerinden olan Salih Çelebi b. Abdullah; "üç köhne minder, bir köhne yemeni yorgan, köhne yemeni döşek, 1 köhne yasdık, 2 köhne alaca kilim, 2 köhne yüz keçesi, sağır ve kebir 5 tencere, 1 sağır sahan, 2 sağır tebsi, 2 sağır tabak, 1 sağır leğen 1 sağır ibriği cariyeye Meryem bt. Abdullah'a teslim etmiştir. Bu malları herhangi bir şekilde eline geçirmeyi düşünmemiş ve iade ettiğine dair kayıt tutmuştur.⁴⁶

Efendi ve köle arasındaki önemli konulardan biri köle veya cariyenin alınma sebebi olmuştur. Çünkü efendi ona göre cariyeyi işlerinde kullanmaktaydı. Osmanlı genel olarak kişisel işlerde kullanılan köleler, özellikle Bursa gibi bazı merkezlerde ipek imalatında kullanılmışlardır.⁴⁷ Köleler çeşitli mesleklerde çalışmaktaydı. Bunlar el sanatların da iş gücü olarak, evde temizleme işlerinde ve İnalçık, kölelerin Bursa da ipek işçiliğinde kullanıldığını belirtmektedir. Cariyeler bazen sütanne olarak tutulmaktaydı buna "hızanat hakkı" denilmektedir. Süt nafakası alınabilmekteydi.⁴⁸ Seçkin hanelerde ev içi hizmet yapmaktaydılar. Seçkin evlerde yer alanlar cinsel köleleştirme içerisinde yer alabilirdi.⁴⁹ Değerlendirmeye alınan belgelerde kölenin veya cariyenin çalışma alanı ve alınma sebebi ile ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

II. KÖLELERİN SATIŞLARI VE MİLLİYETİ

Mahkeme kayıtları içerisinde ön plana çıkan kayıtlardan biri de kölelerin satışı ile ilgili olmuştur. İslam hukuku Müslümanlara, hür doğmuş kendi statülerini ihmal etmeyen zimmileri köleleştirmeyi yasakladığından, azad etme vakalarının çok olması ve köle üretme gibi bir durumun olmaması ihtiyaç duyulan kölelerin dışarıdan getirilmesini zorunlu kılmıştır. Köle sahibi olmak ekonomik durumla doğrudan bağlantılıydı. Genel olarak az orta gelirli ve zengin olanların köle sahibi oldukları tespit edilmektedir.⁵⁰

Kölelik ile ilgili araştırmaların çoğunluğunu Amerika, Karayip ve Brezilya köleliği kapsamaktadır. Bu köle ticaretine yoğunlaşmada önemli sebeplerden biri ekonomik faktörler olmuştur. Köle ticareti ve bu bölgede kölelerin yapmış olduğu faaliyetlerin büyük bir etkisi gözlemlenmektedir.⁵¹ Osmanlıda ise köle ticareti daha çok büyük kentlerde yoğunlaşmıştı.

45 G.Ş.S., 245/120B.

46 G.Ş.S., 272/62E.

47 Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s.108-111.

48 Zilfi, *Women and Slavery...*s.108-111; Kölelerin çalışma alanları ile ilgili bkz., Erdem, *Osmanlıda...*, s. 26-32.

49 Toledano, *Suskun ve Yokmuşcasına...*, s. 12-14.

50 Ehud R. Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, Çev. Y. Hakan Erdem, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 12-19.

51 Toledano, *Suskun ve Yokmuşcasına...*, s. 43.

İstanbul, Edirne, Bursa, Halep, Sofya, Erzurum, Belgrad, Şam, Kahire gibi şehirler köle ticaretinin yapıldığı merkezler olmuştur.⁵²

Osmanlıda köle pazarı “esir pazarı” olarak adlandırılmıştır. Devletin şehirlerinde ve çoğu kazada bu pazarlar bulunmaktaydı. Bazı yerlerde ise kölelerin satıldığı esir hanları bulunmaktaydı. İstanbul’un başkent olmasından dolayı köle ticaretinin yoğun olduğu yerlerden biri olmuştur.⁵³ Kölelerin çoğu İstanbul’da satılmaktaydı, bunların oldukça az bir kısmı iç pazara gitmişlerdir.⁵⁴ İstanbul, bir Osmanlı kenti olmadan çok önce, Kafkasya köle ticareti açısından gelişen bir pazar ve durak noktasıydı. Ortaçağ boyunca Kırım’dan ve Kırım Yarımadası’ndaki liman kentlerinden, köle tacirlerinin en iyi müşterisi olan Mısır Memlûklerine gönderilmek üzere köle satın alındığını da görmekteyiz. Papa köle ticaretine karşı ferman çıkarmış ve köle tacirlerine aforozla gözdağı vermiş olduğu halde Venedik, Ceneviz ve Floransa bu yoldan zenginleşmişlerdir.⁵⁵

Köle satışı bir malın satışı ile ilgili hassasiyetleri içerisinde barındırmış ve bir satış sözleşmesi ile yapılmıştır. Örneğin, Bereketzade Mahallesi’nde mukim olan Ahmet Kapudan b. El-hac Davud, Rus asıllı Balet v. Covan isimli kölesini 400 kuruşa Gürcü Nikol v. Yorgi’ye satmıştır. Satış da bir Müslüman’ın gayrimüslim birine satış yaptığı görülmektedir. Bu durum aralarında alış verişin olduğunu gösteren önemli delillerden biridir.⁵⁶

Kölelerin satışında ailenin bölüneceği endişesi köle aileler için çok büyük dramlardan biriydi. Yeni kıta Amerika’sında bu endişe o kadar yükselmişti ki, köle aileler bundan dolayı bazı isyanlara girişmişlerdir. Osmanlıda bu ölçüde bir durumun olduğunu gösteren belgeler olmasa da, bazı endişelerin olduğunu gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan biri Ortaköy’de sakin olan Ali reis b. Mehmed isimindeki köle sahibine Saliha bt. Orhan başvurarak kızı 6 yaşındaki cariyeyi almak istemiştir. Yapılan anlaşma sonucunda Zeynep isimindeki kızını 6 kuruş karşılığında almayı başarmıştır. İsmihan’ın daha önce satıldığı ve efendisi aracılığı ile kızını alma olasılığı yüksek olsa da bunu kanıtlayacak bilgi bulunmamaktadır.⁵⁷

Satış sonucunda taraflar arasında paranın verilmemesinden dolayı bazı anlaşmazlıklar olmuştur. Bunlardan biri Tophane Süheyl Bey Mahallesi’nden İbrahim Ağa b. Ali, Mora asıllı Nikola isimindeki kölesini 130 kuruşa Nikola v. Kostantin’e satmıştır. Kostantin 70 kuruşunu vermiş ve geriye kalan 60 kuruşu vermemiştir.⁵⁸ Köle satışında alıcı bazı durumlarda kölenin kendisi olabiliyordu. Cam-i Kebir Mahallesi’nde sakin olan Ahmed Ağa b. Mustafa’nın kölesi

52 W. Fisher Alan, “The Sale of Slaves In The Ottoman Empire: Markets And State Taxes On Slave Sales, Some Preliminary Considerations”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S.6, İstanbul 1978, s.149.

53 Ebru Boyar-Kate Fleet, *A Social History Of Ottoman Istanbul*, Cambridge University Press, New York 2010, s.158.

54 İstanbul’daki köle pazarı ile ilgili seyyahların verdiği bilgiler ile ilgili bkz., Lady Montagu, *Doğu Mektupları*, Çev: Murat Aykaç Erginöz, Ark Kitapları, İstanbul 2004, s. 85. Hrand Der Andreasyan, *Polanyalı Simeon’un Seyahatnamesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2013, s. 13. Jean Chesneau, *D’aramon Seyahatnamesi*, çev: Işıl Erverdi, Dergah Yayınları, İstanbul 2012, s. 28. Julia Pardoe, *Sulatanlar Şehri İstanbul*, çev: Banu Büyükkal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.527. Cosimo Comidas De Carbognano, *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*, çev: Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s.65.

55 Davis, Osmanlı Hanımı...s. 115.

56 G.Ş.S., 244/43B.

57 G.Ş.S., 245/19C.

58 G.Ş.S., 245/32F.

Gürcü İvaz b. Abdullah 240 kuruş karşılığında hürriyetine kavuşmuştur.⁵⁹ Yine Yolcuzade Mahallesi sakinlerinden olan El-hac İbrahim b. Ali'nin Rus asıllı kölesi 160 kuruş karşılığında özgürlüğünü elde etmiştir. Bu durum belki çoğu köle için mümkün olmasa da çok azı için böyle bir durumun olduğunu belirtmektedir.⁶⁰

Osmanlıda köle ticaretinde bir malın alış verişindeki hassasiyetin gözetildiği görülmektedir. Alınan kölenin bedeni bir rahatsızlığının veya hastalığının belirtilmesi gerekirdi. Yoksa alıcı konumunda olan kişinin iade etme hakkı bulunmaktaydı. Cariyenin ayıplı olması onun sahibine iadesi için bir gerekçe olabilmekteydi, bu sebeple mahkemeye bazı müracaatların olduğu görülmektedir. Galata Camii Cedid Mahallesi'nde oturan Ahmed b. Mehmed, Mavroka isimli cariyeyi Tunuslu Ramazan adındaki köle tüccarından 82 kuruşa satın almıştır. Ancak Mavroka'nın hasta olduğu ortaya çıkmış ve efendisi de bunu anlamış olduğu için esir tüccarına geri vermek istemiştir. Tüccar başka bir yere gittiğinden geri dönünceye kadar Mavroka, Bedreddin Bey Mahallesi'nden Hadice bt. Abdullah'ın yanında emanet olarak bırakılmıştır. Daha sonra Tunuslu Ramazan'ın gelmesi ile Mavroka, Hassa tabiplerinden Mehmed Efendi b. Abdullah ve Ahmed Efendi b. Abdullah tarafından muayene edilmiştir. Talihsiz Mavroka'nun akciğer ve dalaklarından marazı olduğu ve bu yüzden ayaklarının su topladığı anlaşılmıştır. Bu rahatsızlığın en az otuz günden önce ortaya çıktığı belirtilip durum kayıd altına alınmış ve cariyeye geri verilmiştir. Davanın işleyişi Osmanlıdaki ticaretin ne kadar güvenilir ve sağlam olduğunu da göstermektedir. Cariyenin hasta olduğunu anlayan Ahmed'in bunu ispatlaması gerekilmekteydi ve bu ispat profesyonel bir şekilde yapılmıştır.⁶¹ Ayıplı alan cariyenin fiyatı düşmekte ve alıcı olan kişiye hastalığın ne olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Cariyelerde genel olarak görülen hastalıklardan biri cinsel bir hastalık olan "Frenk marazı" olmuştur.⁶²

Köle, kişinin kendisine ait özel mülkü olduğu için istediği tasarrufta bulunma hakkı bulunmaktaydı. Hediye olarak veya başka bir ihtiyacı karşılığında verebilirdi. Bunlardan biri olan Es-seyyid Mustafa Reis boşadığı eşi Rukiye hatuna yüz kuruş mehir ve nafaka karşılığı

59 G.Ş.S., 245/10B.

60 G.Ş.S., 245/125B. Amerika ve Avrupa kölelik anlayışında da kölenin özgürlüğüne kavuşma durumu bulunmaktaydı. Katolik kilisesine göre köle ile ilgili tüm garantiler sahibine verilmiştir. Kilise 16. yüzyılda kölelere bazı haklar vermiştir. Hıristiyan doktrininde kölelerin kilise de iyi bir Hıristiyan olarak hayatlarını ikame etmelerinin karşılığı olarak özgürlüklerini kazanmaktaydı. Herbert S. Klein, *African Slavery in Latin America and the Caribbean*, Oxford University Press, New York 1986, s.189-214.

61 "Mahrûsa-i Galata'da Câmî-i cedid mahallesinde sâkin işbu râfi'ü'l-vesika Ahmed b. Mehmed nâm kimesne meclis-i şer' de, takrîr-i kelâm ve tebyîn anî'l-merâm idüp, "işbu mu'âyene olunan orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü, zenciyyetü'l-asl, müslimetü'l-mille, Mavroka nâm câriyeyi cemî'-i uyûbdan sâlîme olmak üzere târih-i kitâbdan yigirmi iki gün mukaddem Tunuslu Ramazân nâm tüccârdan seksen iki gurusu semen-i makbûza iştirâ ve tesellüm eylemişidim, lâkin târih-i mezbûrdan üç gün mürûrunda câriye-i mezbûrenin rûyunda müceb-i ayb-ı kadîmine muttali olup câriye-i merkûmeyi mezbûr Ramazân'a redd murâd eylediğimde, mezbûr Ramazân diyâr-ı âhara gitmekle ben dahi câriye-i mezbûreyi mahrûsa-i mezbûre hâricinde Bedreddinbeg mahallesinde sâkine Hadice bt. Abdullâh nâm hâtûna emânet vaz' itmîşidim. Hâlâ câriye-i mezbûre etibbâ'a irâ'et olunup zararları tahrîr ve kibel-i şer' den yedime hüccet-i mu'tebere i'tâ olunmak matlûbumdur." didikde câriye-i mezbûre hâssa tabîblerinden Mehmed Efendi b. Abdullâh ve Ahmed Efendi b. Abdullâh nâm tabîblere irâ'et olundukda, "fi'l-hakika câriye-i mezbûre sedd-i kebd ve tihâl marazlarına mübtelât olup ve ayaklarında olan şiş istiskayı lahmî mukaddimesidir ve maraz-ı mezbûr otuz günden ekallde hâdis olur degildir" deyü mezbûrândan her biri keyfiyyet-i muharrereyi alâ-tarîki's-şehâde haber virmegîn, işbu sahîfe-i sahîha li-eclî's-sened ketb olunup mezbûr Ahmed'in yedine vaz olundu. Fi'l-yevmi'r-râbi' min Şevvâli'l-mükerrerem sene seb'a ve selâsîn ve mi'ete ve elf."G.Ş.S., 259/24D.

62 Mehmet Günay, "Manisa'da Köle ve Cariyeler" Manisa Şehri Bilgi Şöleni, Manisa 2006, s.297.

olarak 10 yaşında olan acem cariyesini vermiştir.⁶³ Davada olduğu gibi efendi kölesini mehrine ve nafakasına karşılık olarak vermiştir. Cariyeler genel olarak hanımlar tarafından alınmakta ve ev hizmetlerinde kullanılmaktaydı. Hali vakti yerinde olan hanımlar iş yüklerini azaltmak için cariye satın almışlardır.

Tablo 1. Galata'da Köle ve Cariyelerin Etnik Kökenleri ve Sayıları (1718-1730)

Etnik Kökeni	Köle ve Cariye
Yahudi	1
Rus	21
Tatar	1
Macar	1
Abaza	3
Karaçay	1
Miyobe	2
Zenci	5
Gürcü	19
Katalonya	1
Çerkez	5
Moritanya	4
Etiyopya	1
Rum	1
Venedik	1
Roman	1
Arap	2
Ermeni	2

Köleler ile ilgili mahkeme kayıtlarında, milliyetleri hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Köle ticareti ile doğrudan bir ilişkisi bulunan kölelerin menşei hakkında, köle tanımlanırken bilgi verilmekteydi. Belgelerde kölelerin milliyeti ile ilgili olarak Abaza, Gürcü, Rus, Çerkez, Tatar, Macar, Zenci, Karaçay, Miyobe, Romen, Venedik, Moritanya, Katalonya, Etiyopya, Rum, Arap, Hint, Ermeni menşei olanların bulunduğu tespit edilmiştir. Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu dönemdeki savaş ya da barış yoluyla ilişkide olduğu devletleri de göstermesi açısından önemlidir. Etnik kökenleri itibari ile Rus ve Gürcü kölelerin çoğunlukta

63 "...Mustafâ Re 'îs Acem esîrelerinden tahmînen on yaşında ma'lûmetü'l-ivsâf câriye-i memlûkesini kızım müvekkile-i merkûme Rukıyye Hâtûn'a def'ü teslîm eyledikde..." G.Ş.S., 259/57D.

olduğu görülmektedir. Rus ve Gürcü asıllı kölelerin fazla olmasında bu dönemde Kırım Hanlığı'nın Osmanlıya köle temin etmesinin önemli bir etkisi olmuştur.⁶⁴ Bu dönemde dünya ticaretinde ise Afrikalı siyah kölelerin ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir.⁶⁵

İncelenen belgelerde köle ve cariyelerin fiyatları ile ilgili bilgilere ulaşma imkânı vardır. Bir köle veya cariyenin ortalama fiyatı 242 kuruştur. Kölelerin fiyatı kadın cariyelere göre daha fazladır. Değerlendirilen belgelerde en pahalı köle Katalonya menşeli İncipetir'dir. Kölenin fiyatı 600 kuruştur.⁶⁶ Yine pahalı olan diğer köleler ise 450 kuruş ile Tatar ve 400 kuruş fiyatı ile Rus köle gelmektedir. Bunların dışında yine fiyat miktarı Gürcü, Karaçay ve Macar olarak devam etmektedir.⁶⁷

Mahkeme kayıtlarında kölelerin durumlarını ve özellikleri ile ilgili olarak bazı bilgiler bulunmaktadır. Kölelerin ismi verilmeden önce genel olarak fiziksel özellikleri, dini ve milliyeti hakkında bilgi verilmektedir. Mesela; Galata haricinde Şâhkulu Mahallesi'nde ikamet eden Hadîce bt. Cafer "*alçak boylu, açık kaşlı, sarı elâ gözlü, Çerkesiyetü'l-asl, müslimetü'l-mille, râfi'atü'l-kabâle Gülistân bt. Abdullâh*" şeklinde verdiği bilgiler ile azat etmiştir. Bu bilgiler bize kölenin durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir.⁶⁸

Köle ve cariyelerin çeşitli isimler kullanmışlardır. Müslüman olan cariyelerin çoğunluğunun isimleri değişmiştir.⁶⁹ İyi bir muamele görme ve azad edilme arzusu ile din değiştirme yoluna gitmişlerdir. Kullanılan köle isimleri şunlardır: Hasan, Yusuf, Ali, Hüseyin, Ahmed, Süleyman, Abdi, Esya, Abdullah, Mustafa; gayrimüslim kölelerde ise Katır Vasil, Lakole Envam, Enyadi, Hamalde Enkaleti, Yuvan, Minaki, Minvalaki isimleri kullanılmıştır. Müslüman cariyelerde yaygın olarak kullanılan isimler Emine, Gülviye, Hanife, Şehbaz, Belkıs, Saliha, Hanife, Hadice, Hanım, Rahime, Hanım, Gülbûy, Gülistân, Fâtıma, Belkıs, Sünbül, Gülbahar Ümmügülsüm ve Üzre; gayrimüslim cariyelerde ise Kayzı, Mariya, Katarina, Tahime, Anna, Mariya, Elena, Ana, Eleniye, Kile, Panayete, Veleran ve Kemareke isimleri kullanılmıştır.

II. Azad

Mahkeme kayıtlarında azadlık ile ilgili pek çok kayıt geçmektedir. Bunların kimi azad etme ile ilgili belgeler iken kimi ise azadı şarta bağlayan belgeler olmuştur. Bunun dışında azad olduğunu ispatlamaya yönelik belgelerin bulunduğunu belirtmek gerekir.⁷⁰ Mahkeme kayıtları içerisinde en çok karşılaşılan kayıtlar kölelerin azad edilmeleri ile ilgili olmuştur. Kadıların görevleri arasında köle azadı ve terekelerin taksimi gibi hukuki işlemlerin de bulunması,

64 Zübeyde Güneş Yağcı, "16. Yüzyılda Kırım'da Köle Ticareti", Karadeniz Araştırmaları, S.VIII, 2008, s. 12-30

65 Klein, *African Slavery...*, s. 145-146.

66 G.Ş.S., 267/37B.

67 G.Ş.S., 244/43B, 244/66E, 245/25C, 245/32F, 245/40B, 245/53C, 245/19C, 267/9A, 259/24D, 266/2B, 267/37B, 270/83D.

68 G.Ş.S., 259/48F.

69 Madeline C. Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 125.

70 Mahkeme kayıtlarının İstanbul için yine en çok karşılaşılan davaların azat edilmesi ile ilgili bkz., Edi: Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 36-37. Yenidünyada kölelik sürekli olmasının tersine, Osmanlı devletinde bu statü farklıydı. Madeline C. Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 121.

ser'iyeye sicillerini bu konuda ana kaynak haline getirmiştir.⁷¹ Azad etme gerekçelerinin başında Allah rızası gelmekteydi. Kuran-ı Kerim'de bunun teşvik edildiğini görmekteyiz.⁷² Hücetlerin pek çoğunda kölelerin karşılık beklenmeden sadece Allah rızasını kazanmak ve Peygamberin tavsiyelerinin yerine getirilmesi amaçlanarak azad edildiği görülmektedir. Müslümanlar bunu genel olarak şöyle ifade ederek "hasbeten lillâhi te 'âlâ ve haseneten li-rûhi Resûlühü'l-mu'allâ mâlından tahrîr ü i'tâk ve kayd-ı rıkkıyyetden ihrâc u ıtlâk eyledi" azat etmişlerdir. Burada Allah rızasının gözetildiği ve köleyi hürriyetine kavuşturdukları anlaşılmaktadır.⁷³ Peki, bunda amaç neydi? Neden böyle bir yola gidilmişti? gibi bazı sorular akla gelmektedir. Belgelerin bazılarında sadece kölenin azat edildiği belirtilirken bazılarında dini hassasiyetler gözetilerek bu karar alınmaktadır.⁷⁴ Osmanlı köleliği üzerine yapılan çalışmalarda, köle azadı meselesinin dinî sebebi, İslamiyet'in, bir kölenin azat edilmesini dindarlığın getirdiği övgüye değer bir hareket olarak teşvik ettiği ve bazen de köle sahiplerinin bu konuda yükümlü tutuldukları tespitiyle ortaya konulur. Köleyi azat eden kişi bu azatın'dan geri dönemez ve azat edilen köle yeniden köle olarak alınmazdı.⁷⁵

Köle ve efendi arasındaki herhangi bir anlaşmazlıkta bu kayıtlara başvurulurdu. Köleler hürlerle eşit sayılır. Evlenir, mal mülk edinir, sosyal çevresinde iktisadî hayata dâhil olur, toplumsallaşır. Bütün bunlar elbette, azatlı köle ile toplum arasında karşılıklı işleyen bir tecrübeyle zaman içinde oluşur. Azatlı köle, hayatını normal statüde devam ettirme gayreti içinde olmakla birlikte, çevresindeki toplumun da bu durumu kabul edip kendisini hür insan statüsünün gerektirdiği hüviyette görmesi beklenir. Osmanlı toplumunun bu hususta son derece müsamahakâr ve kabul edici tutum sergilediğini Şer'iyeye sicillerinden tespit etmek mümkündür.⁷⁶

Kölelik ile ilgili olarak kişi belli bazı insiyatifler de bulunabilirdi. Köle sahibi olanlar kölelerine iyi veya kötü davranabilirdi. Bunun dışında kölesini azat edebilirdi. Köle azatı Osmanlıda yedi ve on sene arasında değişmiştir. Bu kölelik ile ilgili olan temel olguları Osmanlı ile sınırlamak gerekir. Osmanlıda köleliğin Avrupa ve Amerika'ya göre daha iyi şartların olduğu olgusunun ispatlanmayan bir görüş olduğu söylenebilir,⁷⁷ Y. Hakan Erdem, Müslüman toplumlarda azat edilen kölelerin oranının genellikle yüksek olmasının sebebinin burada ifade edilen tespite bağlar.⁷⁸

71 M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2009, s. 712.

72 Bir Müslüman'ın iyilik yapması tanımlanırken Kuranda; "Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Sonra babaya, anaya, akrabanıza, öksüzlere, yoksullara, yakın ve uzak komşuya, arkadaşa, yolda kalmışa ve ellerinizin altında bulunan hizmetçilere iyilik edin. Şüphesiz ki Allah, böbürlenip öğünenlerin hiç birisini sevmez" Nisa suresinin mealinde verilen hizmetçilere iyilik edin emrinin ne kadar köle sahibi tarafından uyulduğu muallâk olan konulardan biridir. Diğer ayetler için bkz., Kur'an-ı Kerim, Bakara-2:177; Nur- 24:33; Mücadele-58:3; Meryem-19:13.

73 G.Ş.S., 245/41B, 245/44E, 245/47C, 245/79B

74 Aydın, *Türk hukuk...*, s. 240.

75 Celal Dönmez, Köle azadı...,s.711. M.De M. Dohsson, *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf Ve Adetler*, Dr. Zehran Yüksel tercüman 1001 Temel Eser 3, s.154-155.

76 Dönmez, Köle azadı...,s.711.

77 Toledano, *Suskun ve Yokmuşcasına...*, s. 17-19.

78 Yusuf Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s.191.

Kölelik çeşitli biçimlerde sona ermekteydi. Köle bir bedel karşılığında, bir suçun kefareti veya karşılıksız olarak özgürlüğüne kavuşabilmekteydi.⁷⁹ Kölenin azat edilmesi İslâm hukuk literatüründe “ıtk, tahrîr, fek” gibi tabirlerle ifade edilmiştir.⁸⁰ Çoğu azat etme belgeleri doğrudan serbest bırakış ilanları, normal itâknâmeler şeklinde olmuştur. Burada amaç özgür kişilerin köleleştirmelerini engellemektir.⁸¹ Kölelilerin özgür kılınması sadece İslamiyet’de değil Hıristiyanlık ve Musevilikte de azat edilmeleri ve iyi davranılması teşvik edilmektedir.⁸²

Köle azat etme konusunda karşılaşılan en çok dava karşılıksız olarak kölenin azat edilmesi olmuştur. İncelenen belgelerdeki davaların önemli bir kısmı bu şekilde gerçekleşmiştir. Karşılıksız olarak azat edilmeden gözetilen önemli unsurlardan biri dini hassasiyetler olmuştur. Örneğin; Müeyyedzade Mahallesi’nde sakin olan Ahmed Kapudan b. Mehmed “ahrâr-ı asîlîn gibi hür olup üzerinde velâ-i şer’îden gayrı hakkım kalmamışdır.” didikte gıbbe’t- tasdîki’ş-şer,î mâ-hüve’l-vâkı” şeklinde ifade ederek kölesi Gürcü asıllı Ali b. Abdullah’ı özgür bıraktığını belirtmektedir. Bu belge kölenin özgür bırakıldığını gösteren “ıtk-name” olarak ifade edilen hür olmanın deliliydi.⁸³ Bu belge ile artık köle özgürlüğüne kavuşmuş oluyordu. İsteddiği yere yolculuk edebilir, istediği işe girişebilirdi. Dinin bu yönde telkini oldukça etkili olsa da köleye artık bakamama veya başka sebeplerden dolayı da bu karar alınmış olabilir.

Kayıtlar arasında geçen bazı davalar göstermektedir ki köleler azat edildiğini ispat etmeye çalışmış ve kölelikten kurtulduklarını belirtmişlerdir. Bunlardan biri Mü’eyyedzâde Mahallesi’nde iken vefat eden Hadice bt. Kara Mehmed b. Abdullah’ın mirası oğlu İsmail Kapudan ve Eşi Mehmed Çelebi b. Abdulkadir’e kalmıştır. Kalan mirasın içerisinde “orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü zenci asıllı Müslüman Rahime bt. Abdullah’ın olduğu da belirtilmiştir. Bundan dolayı da Rahime köle olarak tekrar alınmak istemiştir. Rahime köle olmadığını ve sahibi Hatice hatunun ölmeden dört ay evvel kendisinin azat ettiğini belirtmiştir. Hatce’nin mirasçısı olan kocası bunu inkâr etmiş ve eşinin azat etmediğini belirtmiştir. Kadı kimin doğru söylediğini ispatlamak amacı ile mahallenin ileri gelenlerinden Cefer beşe b. Ali ve Hasan beşe b. Mehmed’i şahitlik yapmaları amacı ile mahkemeye çağırıştır. Şahitler Hatice hatunun ölmeden dört ay önce huzurlarında cariyeye Rahimeyi azat ettiğini belirtmişlerdir. Şahitlerin bu ifadelerinden sonra kadı Rahime’nin hür olduğunu belirtmiştir. Rahime’nin talihi yaver girmiş ve hür olduğunu söyleyecek şahitler bulabilmiştir. Rahime’nin hür olduğuna şahitlik

79 Çoşkun Üçok-Ahmet Mumcu-Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s.105.

80 Aydın, köle...s.240.

81 Madeline C. Zilfi, “Osmanlı’da Kölelik Ve Erken Modern Zamanda Kadın Köleler”, Ed. Güler Eren, Osmanlılar Ansiklopedisi, Cilt 5, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999, s.474.

82 “Yahudi kökenli olmayanlara farklı hükümler uygulandığı görülmüştür. Köleler İbrani soyundan olanlar ile olmayanlar diye ikiye kendilerini satanlardır. Bunlar bedellerini ödeyerek veya altı hizmet yılının sonunda; ayrıca Yubile (elli senede bir genel af)’de özgürlüğüne kavuşabilirler. İbrani olmayanların köleliği ömür boyudur. Efendiler köleyi te’dir edebilir, fakat öldüremezler. Döverken sakatlanan köle hür olur. Yabancı köleler, savaş esirleri, borçlarını ödeyemeyenler, çaldığını ödeyemeyen hırsız ve kölelerin çocuklarından oluşur. Tanah, Yahudilere yabancı milletlerle yapılan savaşlardan elde edilen esirler ve satın alma vasıtasıyla köle elde edilmesini ve çocuklarına miras bırakılmasını emretmiştir. Yabancıya köle satmak yasaklanmıştır Talmud’a göre Yahudiliğe giren bir kölenin Yahudi olmayan birine satılması durumunda, köleyi satan Yahudi, kölenin değerinin 10 katı para cezasına çaptırılır” Hamza Üzümlü, “Tanah Ve Talmut’ta Kölelik” *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S.12 2013, s.80-81.

83 G.Ş.S., 244/64F.

edecek kişiler olmasaydı, Rahime zor kurtulmuş olduğu esir hayatına geri dönecekti.⁸⁴

Köleler içerisinde para kazanma imkânı olan veya onlara yardım edecek birinin olması durumunda efendilerinden kendilerini satın almışlardır. Bunlardan biri Gürcü asıllı İvaz b. Abdullah olmuştur. İvaz, Cami Kebir Mahallesi'nde sakin olan efendisinden 240 kuruş karşılığında hürriyetini aldığını mahkemede kayıt altına almıştır.⁸⁵ Bir başka davada ise Tophane Cihangir Mahallesi'nden gemi kaptanlarından olan El-hac Ali b. Mehmed'in, yine Gürcü asıllı kölesi olan Hasan b. Abdullah 200 kuruş karşılığında özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu kölelerin özgürlüklerini hangi para ile aldıklarına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Efendilerinin hizmetinde olan bu kişilerin hürriyetlerini almak için efendilerinden belli bir para aldıkları veya belli bir mühletin para karşılığı olarak bunu elde ettikleri düşünülebilir. Efendileri genel olarak kölelerden daha çok faydalanmak ve çalışmalarını teşvik etmek amacı ile böyle bir yola gitmiş olabilirler.⁸⁶

Kölelerin hürriyetlerine kavuştuğu bir diğer durum ise efendileri ile yapmış oldukları anlaşma olmuştur. Anlaşmada belli bir süre efendisine hizmet etmesinin karşılığı olarak özgürlüğüne kavuşmuştur.⁸⁷ Osmanlıda sanayi köleliği olduğu yerler merkez konumundaydı. Edirne, Ankara, Konya ve bunlardan daha önemli bir dokuma merkezi olan Bursa idi. Dokuma tezgâhlarında kölelerin kullanıldığı bilinmektedir. Kölenin belli şartlar altında özgürlüğünün verileceğinin garanti altına alınması onun çalışmasını teşvik etmekte ve efendinin daha çok yararlanmasına olanak sağlamaktaydı. Mütakebe, köle sahibinin dindarlığından çok, kölenin kendi kuvvetiyle yani çalışmasıyla kendini satın almasıydı. Köle sahiplerinin azat ettiklerinin yerine hemen yeni köleler alırlardı. Azat olan köleler özgür bir birey olarak ya işlerinde çalışmaktaydı ya da kendi işlerini kurmaktaydılar.⁸⁸ Kölelerin sanayide kullanılmaları oldukça zor olan uygulamalardan biri olmuştur. Çünkü oldukça pahalı bir maliyeti olmuştur. Osmanlı gibi seri üretimin olmadığı bir yere de kölelerin bu alanda çokça kullanıldığını söylemek yanlış olacaktır.⁸⁹ Kölelerin Galata'da faydalandığı yer genel olarak ev hizmetleri ve yine çeşitli işler olmuştur. Müslüman ve Gayrimüslimler arasında bunun yaygın olduğu görülmektedir. Mesela; Karaköy Balık Pazarı'nda bulunan Kostantin v. Dimitri, kölesi Enyadi v. Yani'yi kendisine dört sene hizmet etmesinin karşılığı olarak azat edeceğinin belirtmiştir. Muhtemelen balıkçılık ile uğraşan Kostantin'in kölesinin balık işlerinde kendisine daha çok çalışması için bu yola gittiği görülmektedir.⁹⁰ Bir başka davada ise yine gayrimüslimlerden biri olan Ayaki v. Musir isimli Yahudi vekili Mustafa Çelebi ibn. Receb aracılığı ile cariyesi Üzre bt. Yevan'ın sekiz sene kendisine hizmet etmesi karşılığında azat edeceğini beyan etmiştir.⁹¹

84 G.Ş.S., 259/14D.

85 G.Ş.S., 245/10B.

86 G.Ş.S., 259/2F.

87 Bu anlaşma Mukâtepe ya da mükâtebe olarak ifade edilmiştir. Sahibiyle azaldığı hususunda bir bedel veya hizmet süresi karşılığı anlaşmadır. Aydın, *Türk Hukuk...*, s. 241.

88 Osmanlıda özgürlüğe kavuşan bir köle sosyo-ekonomik hayata hemen dâhil olabiliyorken Amerika kıtasında ise bir köle özgür dahi olsa renginden dolayı ırkçılığa maruz kalmakta ve özgür bir birey konumunda bulunması pek kabul görmemekteydi. Klein, *African Slavery...*, s. 242.

89 Erdem, *Osmanlıda Köleliğin...*, s. 30-32.

90 G.Ş.S., 256/12B.

91 G.Ş.S., 272/51C. Hizmet etme ile ilgili olarak bkz., G.Ş.S., 266/68B

Müslümanlarda özellikle kölenin azat edilmesi durumundan biri de efendinin vefatı itibarıyla kölesini hür bırakacağına dair vadi olmuştur. Efendi vefat etmeden önce kölesini azat edeceğine dair beyan verebiliyordu. Burada tedbir adı verilen bir sözleşme ve müdebber kılma durumu söz konusudur. Bunlardan biri Galata haricinde Şahkulu Mahallesi'nden Hatice bt. Cafer Çerkez asıllı Gülistan bt. Abdullah isimli cariyesini “*vefâtımdan kırk gün mukaddem azâd olmak üzere tedbîr-i mutlak ile tedbîr eylediğim de ol dahi ber-vech-i muharrer kabûl eyledi*” diyerek vefatından 40 gün sonra serbest kalacağını şahitlerin huzurunda belirtilmiştir. Hatice hatun aynı zamanda cariyesinin sonraki hayatını daim ettirmesi için bir minder, iki yastık, iki yorgan, bir kese, iki sahan ve bir tencere verilmesini de vasiyet etmiştir. Burada efendi ile köle arasındaki ilişki bağlarının kuvvetli olduğu ve cariyenin efendiyi memnun ettiği anlaşılmaktadır.⁹² Bazı gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi vefat ettikten sonra kölelerinin hür olacağı yönünde beyanda buldukları olmuştur. Bunlardan biri olan Beşiktaş Sinan Paşa-i Kebir Mahallesi'nde mukim olan Sultan'e bt. Sakar isimli Ermeni kadın Rus asıllı cariyesi olan Anna bt. Keto'nun vefatına kadar kendisine hizmet etmesinden sonra özgür olacağını şahitler huzurunda beyan etmiştir. Bu beyan Anna'nın hürriyetinin garantisini olan belge anlamına gelmektedir. Burada efendi ile aralarında kurulan ilişkinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.⁹³

Cariye'nin özgürlüğünü kazanmasında diğer bir yolu ise İslam hukukunun hak olarak vermiş olduğu efendisinden çocuk sahibi olması sonucunda olmuştur.⁹⁴ Efendisinden çocuk sahibi olan cariye belgelerde “ümmü'l-veled” olarak tanımlanmıştır. Esircilik yapan Yusuf beyin cariyesi Emine bt. Abdullah mahkemeye giderek vefat eden Yusuf Bey'den çocuk sahibi olduğunu belirtip mirasından payına düşen 1140 kuruşu Rahime bt. Abdullah'tan talep etmiştir.⁹⁵ Yine Galata haricinde Tuz Koparan Mahallesi'nde mukim olan Mustafa Çelebi ibn. Ali'nin mirasçıları arasında ümmü'l-veled cariyesi Hadice bt. Abdullah'da bulunmaktadır.⁹⁶ Davalarda da görüldüğü gibi cariyenin efendisinden çocuk sahibi olması pek çok hakkı kazanmasını sağlamaktadır. Hürriyetini ve efendisinin mirasçısı olması en önemli kazançları olmuştur. Efendisinden çocuk sahibi olan cariye genel olarak “odalık” diye tarif edilen kişiler olmuştur. Osmanlı toplumunda bu olgunun yaygın olduğu üzerinde duran oryantalist bakış açısı doğru bir anlayış değildir. Çünkü toplumun sosyo-ekonomik durumu buna müsait bulunmamaktaydı. Osmanlıdaki evlilik oranları da bunu göstermektedir.

Köle veya cariye azad edilirken veya satılırken en büyük endişelerinden biri ailesinden ve çocuklarından ayrı düşmesidir. Özellikle Amerika köleliğinde böyle pek çok vaka olmuştur. Bu köleliğin diğer bir insani uygulamalarından biriydi. Fındıklı Selime Hatun Mahallesi'nde mukim olan el-hac Ömer b. Süleyman, Rus Gülbay ismindeki cariyesini ve yedi yaşındaki oğlu Abdullah b. Abdulmennan'ı azad ettiğini bildirmiştir. Burada görüldüğü gibi bazı durumlarda efendinin insafı ve aynı zamanda efendi ile köle arasındaki ilişkinin olumlu durumuna da bağlıdır.⁹⁷

92 G.Ş.S., 259/48F.

93 G.Ş.S., 259/53E.

94 Madeline C. Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010, s.109.

95 G.Ş.S., 267/46D.

96 G.Ş.S., 250/10C.

97 “...itk-ı âti sudûruna değin bana rıkkıyyetini mu'arrefe olan orta boylu, açık kaşlı, elâ gözlü, Rusiyyetü'l-asl,

Azat edilen kölelerin karşılaştıkları önemli sorunlardan biri de sosyo-ekonomik hayatın içerisine karışıp hayatlarını devam ettirmeleri olmuştur. Çocukluğundan veya gençliğinden beri efendisinin yanında olan bir kölenin belli bir yaştan sonra yeniden hayatın içerisine karışıp ekonomik hayatını kazanması oldukça zor olmuştur. İslam hukukunda köle ile efendi arasındaki ilişki azat edildikten sonra da devam etmekteydi. Bu ilişki “vela” ismi adı altında ele alınmıştır. Vela köle sahibi ile köle arasındaki miras ilişkilerini belirlemektedir.⁹⁸

Kölelerin ekonomik durumları hakkında bir izlenim vermesi amacı ile bir kölenin mal ve eşyalarını vermesi için bir örneği zikretmekte yarar olacaktır. Fındıklı Süheyil Bey Mahallesi’nde ikamet eden Köle Süleyman’ın bir 575 akçe değerinde Müstağmel cuka dolama, yine 660 akçe değerinde turuncu dolama, 600 akçe değerinde cuka nebasi, 460 akçe değerinde uçkur, köhne sade 99 akçe, müstağmel sarık 240 akçe, köhne sarık 60 akçe, köhne entari 60 akçe, köhne kurt kürk 200 akçe ve köhne sepet sandık 55 akçe fiyatında bulunmaktadır. Toplam terekese 2910 akçe olan Süleyman’ın 855 akçe cenaze masraflarının dışında borcu bulunmamaktadır. Mirasçısı bulunmayan Köle Süleyman’ın mirası beytülmale kalmıştır. İncelenen tereke kaydı da göstermektedir ki azad edilen kölelerin ekonomik durumları pek iyi olmamış, ancak hayatlarını ikame edecek kadar malları olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada daha önce kölelik ile ilgili yapılan çalışmalardan farklı olarak Osmanlı başkentinde önemli kazalardan biri olan Galata kazasındaki köle efendi ilişkisi ve azatları üzerinde durmuştur. Özellikle köle azatları üzerinde durarak bunun sebepleri somut mahkeme kaydı örnekleri verilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kölelik ilk çağlardan itibaren bütün dünyada yaşanan bir gerçek olmuştur. Özellikle Amerika’nın keşfi ile birlikte kölelik klasik tanımlamasının dışına çıkarak endüstrinin vazgeçilmezlerinden biri olmuştur. Sanayi devriminin başlamasında köleliğin önemli bir etkisi olmuştur. Bu durum özellikle Avrupa ve Amerika kıtası için geçerli olmuştur. Osmanlıda kölelik 18. yüzyılda klasik yapısını koruyarak devam etmiş ve genel olarak ev hizmetlerinde kullanılmışlardır. Osmanlı başkentinde kölelerin ticari amaçlar ile alınıp satıldığı ve azad edildikleri görülmektedir. Köle veya cariye azad edilmesinde Müslümanlar kadar olmasa da gayrimüslimlerinde karşılık beklemeden kölelerini azad ettikleri anlaşılmaktadır.

Mahkeme kayıtlarına yansıdığı kadarı ile Galata Kazası’nda kölelerin durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Müslim ve Gayrimüslimlerin köleler ile ilgili çok farklı uygulamalara girmedikleri ve çoğu yönde örtüşen kararlar verdikleri anlaşılmaktadır. Köle ve efendi arasındaki ilişki kölenin geleceğini önemli bir ölçüde etkilemiştir. Özgür kalmada efendi hiçbir karşılık beklemeden sadece dini kaygılar ile bu işlemi yapmakta iken bazı durumlarda ise efendi ile yapılan belli bir yıl hizmet etmesi karşılığında özgür kalabilmekteydi. Kölelerin fiyatları ve milliyetler farklılık göstermiştir. Kölenin fiyatı üzerinde daha çok fiziksel özellikleri ve milleti belirleyici olmaktadır. Milliyetlerine bakıldığı zaman Osmanlı Devleti’nin savaş içerisinde bulunduğu ülke ve çeşitli ilişkileri bulunduğu devletlerden olduğu anlaşılmaktadır.

kâfîretü’l-mille, râfi’atü’l-kabâle Gülbûy nâm câriye-i memlûkem ile sadrî sagire oğlu olup (...) açık kaşlı, elâ gözlü Rusiyü’l-asl, müslimü’l-mille, tahminen yedi yaşında Abdullâh b. Abdulmennân nâm ...G.Ş.S., 259/23A.

98 Aydın, *Osmanlı Hukuk...*, s.301-304.

KAYNAKLAR**a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri**

AE.SAMD.II, Dosya No. 4, Gömlek No. 331.

Cevdet Belediye, Dosya No. 127, Gömlek No. 6350.

Cevdet Zabtiye, Dosya No.89, Gömlek No. 4444.

b. Galata Şer'i Sicil Defterleri

242 Numaralı defter (1130-1131), 78 s.

244 Numaralı defter (1131), 95 s.

245 Numaralı defter (1130-1132), 152 s.

250 Numaralı defter (1134), 98 s.

253 Numaralı defter (1134-1135), 99 s.

254 Numaralı defter (1133-1136), 85 s.

256 Numaralı defter (1135-1137), 96 s.

257 Numaralı defter (1136-1137), 151s.

259 Numaralı defter (1137-1138), 73s.

266 Numaralı defter (1139-1140), 98 s.

267 Numaralı defter (1140-1141), 95 s.

270 Numaralı defter (1141-1142), 145 s.

272 Numaralı defter (1143-1144), 93 s.

c. Basılı Kaynaklar

Abacı, Nurcan, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması(17.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Abouel Haj, Rifaat Ali, *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries*, New York Press, Albany 1991.

Akgündüz, Ahmed, *Tüm Yönleriyle Osmanlıda Harem*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Alan, W. Fisher, "The Sale of Slaves In The Ottoman Empire: Markets And State Taxes On Slave Sales, Some Preliminary Considerations", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S.6, İstanbul 1978, s.149.

Andreasyan, Hrand Der, *Polanyalı Simeon'un Seyahatnamesi*, Everest Yayınları, İstanbul 2013.

Aydın, Mehmet Âkif, "Köle", *DİA*, Cilt 26, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul 2002.

Aydın, Mehmet Akif, *Türk hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, 8.baskı, İstanbul 2010.

Barkey, Karen, *Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar*, Versus Kitap, İstanbul 2011.

Bernal, Martin, *Kara Atena-Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785-1985*, Çev. Özcan Buze, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

Beydilli, Kemal, *DİA*, Cilt 22, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul 2000, s. 181-186.

Boratav, P. N. "Türk Folklorunda Zenciler ve Türkiye'de Zenci Folkloru Üzerine" *Folklor ve Edebiyat II*, *Bağlam Yayınları*, İstanbul 1982.

Boyar, Ebru -Fleet, Kate, *A Social History Of Ottoman Istanbul*, Cambridge University Press, New York 2010.

Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990.

Carbognano, Cosimo Comidas De, *18.Yüzyılın Sonunda İstanbul*, çev: Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Crone, Patricia, *Slaves On Horses The Evolution Of The Islamic Polity*, Cambridge University Press, New York 1980.

Çakır, İbrahim Ethem, "Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550- 1684", *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.36, Konya 2014, s.201-216.

Çakır, İbrahim Ethem, *16. Yüzyılda Ayntab Şehri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

Çağatay Uluçay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

Davis, Fanny, *Osmanlı Hanımı*, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Dohsson, De M., *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf Ve Adetler*, Dr. Zehran Yüksel tercüman 1001 Temel Eser 3.

Engin, Nihat, "Köle", *DİA*, Cilt 26, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul 2002, s. 246-

248.

Erdem, Y. Hakan, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, Çev. Bahar Tırnakçı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

Erdönmez, Celâl, Tanzimat Devri'nde Kıbrıs'ta Azat Edilmiş Kölelerin Hukuki ve Sosyal Ekonomik Durumları (1839-1876), S. 282, *Bellekten*, Ankara 2014, s. 699-755.

Ertuğ, Hasan Ferit, "Musahib-i Sani Hazret-i Şehr-Yari Nadir Ağa'nın Hatıratı-I", *Toplumsal Tarih*, S.49, Ekim 1998, s.7-15.

Faroqhi, Suraiya, "From the Slave Market to Arafat: Biographies of Bursa Women in the LateFifteenth Century" *Turkish Studies Association Bulletin*, 24, 2000, 3-20.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Fenoaltea, Stefano, "Slavery and Supervision in Comparative Perspective: A Model", *The Journal Of Economic History*, Volume XIIV September 1984 Number 3, s.635-668.

Günay, Mehmet, "Manisa'da Köle ve Câriyeler" *Manisa Şehri Bilgi Şöleni*, Manisa 2006, s. 293-306.

Heberer, Brettenli Michael, *Osmanlıda Bir Köle Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588*, Çev. Turkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

Heyd, Uriel, *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler*, Çev: Ferhat Koca, Ankara okulu Yayınları, Ankara 2002.

Igbafe, Philip A., "Slavery and Emancipation in Benin, 1897-1945", *The Journal of African History*, XVI/3 (1975), *Cambridge University Press*, s. 409-429,

İnalçık, Halil, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle Emeği", *Makaleler II, Doğu Batı*, Ankara 2009, s. 123-153.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Cilt I, ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

Jean Chesneau, *D'aramon Seyehatnamesi*, çev: Işıl Erverdi, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.

Karay, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 13-21.

Kia, Mehrdad, *Daily life in the Ottoman Empire*, The Greenwood Press, California 2011.

Klein, Herbert S., *African Slavery in Latin America and the Caribbean*, Oxford University Press, New York 1986.

Kur'an-ı Kerim Bakara-2:177; Nur- 24:33; Mücadele-58:3; Meryem-19:13.

Kuran, Timur, *Mahkeme kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

Martal, Abdullah, "19. Yüzyılda Kölelik ve Köle Ticareti" *Tarih ve Toplum* 121, İstanbul 1994, 13-22.

Montagu, Lady, *Doğu Mektupları*, Çev: Murat Aykaç Erginöz, Ark Kitapları, İstanbul 2004

Oğuzoğlu, Yusuf "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Ordusunun Durumu", *Osmanlı Araştırmaları*, S.XX, İstanbul 2000, s. 295-303.

Ortaylı, İlber, "Bir Kabuk Değişirme Dönemi", Haz: Mustafa Armağan, *İstanbul Armağanı 4 Lâle Devri*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2000, s. 61-73.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

Pamuk, Orhan, *Beyaz Kale*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Pamuk, Şevket, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998*, Ankara 2000.

Pardoe, Julia, *Sulatanlar Şehri İstanbul*, çev: Banu Büyükkal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Parlatır, İsmail, "Türk Sosyal Hayatında Kölelik", *Belleten*, S. 187, Ankara 1983, s. 805-829.

Peirce, Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev., Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Peterson, Brian J., "Slave Emancipation, Trans-Local Social Processes and the Spread of Islam in French Colonial Buguni (Southern Mali), 1893-1914, *The Journal of African History*, XLV/3 (2004) Cambridge University Press, s. 421-44.

Sahillioğlu, Halil, "Onbeşinci Yüzyılda Bursa'da Dokumacı Köleler" *Atatürk Konferansları 1975-76*, c. 8. Ankara, 1983, 217-229.

Sak, İzzet, *Konya'da Köleler (16. Yüzyılın Sonu- 17. yüzyıl)*, Osmanlı Araştırmaları, S.IX, İstanbul 1989, s.159-197.

Sak, İzzet, *Şer'iyye Sicillerine göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17.ve 18. Yüzyıllar)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya1992.

Salzmann, Ariel, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Reime'i*, Çev. Ayşe Özdemir, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, İmge Yayınları, Ankara 2007

Smith, S. D., *Slavery, Family, and Gentry Capitalism in the British Atlantic The World of the Lascelles, 1648-1834*, Cambridge University Press, New York 2006.

Şen, Ömer, "Osmanlı Devleti'nde Kafkas Asıllı Kölelerin Ekonomik Değeri (1817-1872)", *Toplumsal Tarih*, 36 (1994), 36-41.

Tabak, Faruk, *Solan Akdeniz 1550-1870 Coğrafi -Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Toledano, Ehud R., *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, Çev. Y. Hakan Erdem, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

Toledano, Ehud R., *Suskun ve Yokmuşçasına, İslam Ortadoğusu'nda Kölelik Bağları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Toledano, Ehud R., "Representing the Slave's Body in Ottoman Society", *Between Ancient And Modern*, 2002 s. 58-59.

Tucker, Judith E., *Women, Family, and Gender in Islamic Law*, Cambridge University Press 2008.

Üçok, Çoşkun -Mumcu, Ahmet -Bozkurt, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.

Üzüm, Hamza, "Tanah Ve Talmut'ta Kölelik" *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi* S.12 2013, s.80-81.

Watson, J. L, *Asian and African Systems of Slavery*, Oxford 1980.

Yağcı, Zübeyde Güneş, "16. Yüzyılda Kırım'da Köle Ticareti", *Karadeniz Araştırmaları*, S.VIII, (2005).s. 12-30.

Zarinebaf, Fariba, *Crime and Punishment in Istanbul 1700-1800*, University Of California Press, California 2010.

Zılfi, Madeline C., *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010.

Zılfi, Madeline C., "Osmanlı'da Kölelik Ve Erken Modern Zamanda Kadın Köleler", Ed. Güler Eren, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Cilt 5, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999, s.474.

Ek 1: Galata'da Köle ve Cariye Satışları (1718-1730)

Defter no	sayfano	Köle sahibi	Alıcı	Kölenin Adı	Kölenin Tanımı	Fiyatı Kuruş	Kölenin Menşei	Dini
244	43B	Elhaç Ahmed Kapudan b. Alhac Davud	Gürcü Nikol v. Yorgi	Batet veledi Covan	orta boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü,	400	Rus	Gayrimüslim
244	66E	Hüseyin beşe b. Mehmed	Gürsu v. Fakri	Simon	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü	420	Tatar	Gayrimüslim
245	25C	Fatma bt. Abdülkerim b. Abdullah	El-hac İbrahim b. Mustafa	Hadice bt. Abdullah	uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü,	100	Macar	Müslüman
245	32F	İbrahim ağa b. Ali	Nikola veledi Kostantin	Nikola	Uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü,	130	Rus	Gayrimüslim
245	40B	Gürcü Yusuf b. Abdullah	Sarı Mehmed	Berkis	Uzun boylu, açık kaşlı, kara gözlü	150	Abaza	Müslüman
245	53C	Kaptan kasım kapudan b. Kasım	Aguston veledi Yulakori	Agusto kuret veledi	Uzun boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü	240	Karaçay	Gayrimüslim
245	19C	Ali reis b. Mehmed	Saliha bt. Abdullah	İsmihan bt. Orhan	6 yaşında olan cariyesi zeyneb nam sağıre cariye	6		Müslüman
267	9A	Ahmed b. Abdullah	Bali veledi sonan	Meryem bt. Verhan		225	Miyobe	Hristiyan
259	24D	Ahmed b. Mehmed	Hadice bt. Abdullâh	Mavroka	orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü,	82	Zenci	Müslüman
266	2B	Hasan b. İbrahim	El-hac Hasan b. Mehmed	Hatice bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü,	65	Gürcü	Müslüman
267	37B	Mehmed b. Abdş	Elena bt. Raliyi	İncipetir	orta boylu, açık kaşlı, küçük ela gözlü	600	Katolonya	Gayrimüslim
270	83D	Katerina bt. Caku	Tercüman Minvalaki v. Minval	Mariya	orta boylu, açık kaşlı, ela göz	250	Gürcü	Gayrimüslim

Ek 2: Galata'da Köle ve Cariye Azatı İle ilgili Belgeler(1718-1730)

	Köle Sahibi	Kölenin Adı	Kölenin Tanımı	Menşei	Dini	Azat sebebi
244 19C	Hanife bt. Ahmed	Hasan b. Abbas	orta, boylu açık kaşlı, sarı ela gözlü	Gürcü		Dini
244 39D	Sofya Hatun bt. Merhum Ahmed Efendi	Kayzı bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Çerkez		Dini
244 40B	Basi Veledi Niyot	Nokol veledi Nevan	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Gürcü		Hizmet Sonucu
244 41B	El-hac Hüseyin b. Ali b. Abdulkadir	Yusuf b. Abdullah	Orta boylu, açık kaşlı, pamuk gözlü, kara kaşlı			Dini
244 50A	Ahmed Reis b. Mustafa	Emine bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Abaza		Dini
244 61D	Mustafa b. Halil	Hasan b. Abdullah	Orta Boylu, çatık kaşlı, sarı ela gözlü	Gürcü		Dini
244 64F	El-hac Ahmed Kapudan b. Mehmed	Ali b. Abdullah	orta boylu açık kaşlı ela gözlü	Gürcü		Dini
244 65D	Osman kapudan b. Abdullah		orta boylu açık kaşlı ela gözlü	Belli değil		Dini
244 66G	Elhac Süleyman Efendi	Ali b. Abdullah	orta boylu açık kaşlı ela gözlü	Zenci		Dini
244 69D	Berdas v. Bakaz	Mariya	Uzun boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü	Rus		Dini
244 20C	Kor v. Bederos	Katrina bt. Maniko	orta boylu açık kaşlı ela gözlü			Dini
244 32B	Mehmed b. Abdullah	Gülviye bt. Abdullah	alçak boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü			Dini
244 50A	Ahmed Reis b. Mustafa	Emine bt. Abdullah	uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Abaza		Dini
244 75B	Emine bt. Abdullah	El-hac Hüseyin b. Mehmed	Uzun boylu kara kaşlı, kara gözlü			Dini
244 75C	Emine Hanım bt. Abdullah	Hanife bt. Abdullah	uzun boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Rus		Dini
244 86C	Kapudan b. Hüseyin	Şehbaz bt. Abdullah	uzun boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü	Rus		Dini
245 38B	Mehmed Efendi b. Salih	Ahmed b. Abdullah	Orta boylu, çatık kaşlı, ela gözlü	Gürcü		Dini
245 41B	Kaptan Mehmed beşe b. Mustafa	Süleyman b. Abdullah	Orta boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü	Çerkez		Dini
245 44E	İbrahim Efendi b. Fazıl	Tahime bt. Abdullh	uzun boylu, açık kaşlı, kara gözlü			Dini
245 47C	Abdullah b. Abdulkerim	Yusuf b. Abdullah	Orta boylu, çatık kaşlı, ela gözlü	Gürcü		Dini
245 79B	Azat	Abdi b. Abdullah	Uzun boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Rus		Hizmet Sonucu

245	79C	Azat	Hasan b. Abdullah	Alçak boylu, açık kaşlı, gök gözlü	Rus	Hizmet Sonucu
245		Mehmed Reis b. Mehmed	Kara Hasan	Uzun boylu, kara gözlü	Zenci	Dini
245	11D	Mariya bt. Corci	Anna bt. Kukili	Uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Gürcü	Dini
245		Tarca v. Takes	Mariya bt. Yuvan		Rus	Dini
245	15D	Fatma bt. Abdullah Saliha bt. Göçek	Esya v. Yosef			Dini
245	99B	Mehmed Kapdan ibn. Mehmed	Belkis bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Rus	Dini
245		Fatma bt. Abdullah Mustafa Beşe b.	Mevlana Ahmed b. Abdullah			Dini
245		Mehmed	Saliha bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü		Ümmü'l veled
250	27E	Mehmed b. Mehmed	Abdullah b. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü	Gürcü	Dini
250	7B	Mahmud Ağa b. İbrahim	Katır Vasil v. Marko		Rum	Hizmet Sonucu
250	20B	Mustafa Çelebi b. El-hac Ali	Hanife bt. Abdullah		Çerkez	Dini
250	13C	Mustafa Çelebi ibn. Ali	Hadice bt. Abdullah			
253	30H	Saliha bt. Mustafa b. Abdülkerim	Hanım bt. Abdullah	Uzun boylu, kara kaşlı, kara gözlü	Gürcü	Dini
253	56D	Tuhman v. serkes v. Markos	Mariya bt. İsa	Orta boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü	Miyobe	Dini
253	63G	Musa v. İnram	Maruye bt. Yuvan	Orta boylu, açık kaşlı ela gözlü	Gürcü	Dini
253	65C	Selamon v. Esbak	Lakole Envam	Orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Rus	Üç Yıl Hizmet
256	12B	Kostantin v. Dimitri	Enyadi v. Yani	Orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü		Hizmet Sonucu
256	47D	El-hac Mustafa b. Ali	Hasan b. Abdullah	Uzun boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Çerkez	Dini
256	47E	Tercüman	Hamalde veledi El-kale	Uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Rus	Dini
256	47G	Tercüman London v. Yazaner	Enkaleti veledi Yani	Uzun boylu, çatık kaşlı, kara gözlü		Dini
256	47H	Tercüman london veledi Yazaner	Mariya bt. Yuvan	Uzun boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü	Rus	Dini
256	19C	Ernam v. Kosatantin	Elena bt. Torno	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü		Dini
256	24D	El-hac Mehmed b. Yusuf	Rahime bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Zenci	Dini
259	14D	Mehmed Çelebi b. el-Hâc Abdulkadir	Rahime bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Zenci	Dini
259	2F		Hasan b. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Gürcü	Dini

259	5D	İngiliz Baştercemâni Yukagi v. Kriskov Aminê Hanım bt.	Ana bt. Andreyâ	orta boylu, açuk kaşlı, gök gözlü,	Rus	Dini
259	8G	Ahmed Paşa b. Mehmed el-Hâc Ömer b.	Hanım bt. Abdullâh	orta boylu, açuk kaşlı, kara gözlü	Çerkez	Dini
259	23A	Süleymân	Gülbûy	orta boylu, açuk kaşlı, elâ gözlü	Rus	Dini
259	42F	Şahen v. İlya	Eleniye bt. Nikola	orta boylu, açuk kaşlı, kara gözlü		Dini
259	48F	Hadice bt. Cafer	Gülistân bt. Abdullâh	âlçak boylu, açuk kaşlı, sarı elâ gözlü,	Çerkez	Hizmet Sonucu
259	53D	Osmân Beşe b. Mehmed	Fâtıma bt. Abdullâh	orta boylu, açuk kaşlı, kara gözlü	Zenci	Dini
259	53E	Sultana bt. Sakar	Anna bt. Ketü	orta boylu, açuk kaşlı, kara gözlü	Rus	Hizmet Sonucu
266	5E	Antuan v. Hecaver Mahmud Reis b.	Kile bt. Kirkor	Orta boylu, çatık kaşlı, kara gözlü	Roman	Dini
266	34D	Mehmed		Orta boylu açuk kaşlı, elâ gözlü	Rus ve Arap	
266	47B	Osman Reis b. Mehmed	Belkıs bt. Abdullah	Orta boylu, açuk kaşlı, kara gözlü	Rus	Dini
266	5E	Arton v. Hacader Sarrâf Minval v.	Kile bt. Kirdar	orta boylu, açuk kaşlı, kara gözlü	Ermeni	Dini
266	68B	Emmiya	Enna bt. Esader	orta boylu, açuk kaşlı, elâ gözlü	Ermeni	Beş sene Hizmet
266	82D	Yani v. Hristo	Panayete bt. Dimitri	orta boylu, açuk kaşlı	Rus	Dini
267	39C	Meryem bt. Yusuf b. Abdullah ve eşi	Sünbül bt. Abdullah	uzun boylu, açuk kaşlı, sarı elâ gözlü	Rus	Dini
267	46D	Emine ibnt-i Abdullah	Rahime bint-i Abdullah			Ümmü'l veled
267	75D	Hasan b. Ahmed	Emine bt. Abdullah	uzun boylu, açuk kaşlı, ala gözlü	Gürcü	Dini
267	44A	El-hac Mehmed b. Ali	Yuvan v. Kaliyos	Orta boylu, açuk kaşlı, sarı elâ gözlü	Rus	Dini
270	83E	Tercüman Maniyor v. Mariyor	Mariya bt. Maniko	Orta boylu, açuk kaşlı, gök elâ gözlü	Gürcü	Dini
270	85E	Mehmet Efendi b. Ömer	Süleyman b. Abdullah	Uzun boylu, açuk kaşlı, gök elâ gözlü	Gürcü	Dini
270		Mehmed Ağa b. Abdullah b. Abdullah	Gülbahar bt. Abdullah	Orta boylu açuk kaşlı, kara gözlü		Dini
270	51G	El-hac Mehmed b. Ali	Veleran bt. Abdullah	orta boylu açuk kaşlı, sarı elâ gözlü	Rus	Dini
270		Katerina bt. Covali	Minaki v. Menu	uzun boylu, açuk kaşlı, kara gözlü		Dini
270	132I	Kaniyye bt. Civali v. Maranko	Minvalaki v. Minval	âlçak boylu, çatık kaşlı, elâ gözlü		Dini

272	47D	Hadice bt. Abdullah b.Abdulmenan	Ümmü gülsüm bt. Abdullah	orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü			Dini
272	51C	Ayaki v. Musir	Üzre bt. Yevan	orta boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü	Yahudi	Musevi	Hizmet Sonucu
272	10F	El-hac Mehmed ağa b. Cafer	Hasan b. Abdullah	Orta boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü	Rus		Dini
272	13C	Mehmed Çelebi b. Ahmed	Süleyman b. Abdullah	Uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Gürcü		Dini
272	50A	Elhac Halil Kapudan b. El-hac Mehmed	Mustafa b. Abdullah	Orta boylu, açık kaşlı, ela gözlü	Gürcü		Dini
272	51D	İshak Çelebi	Kemareke bt. Yuvan	Orta boylu, açık kaşlı, kara gözlü	Gürcü		Dini